

MIHAELA KOLETNIK: *MED-JEZIKOVNI STIKI V BESEDJU IZ POMENSKEGA POLJA KMETIJA V SLOVENSKO-GORIŠKEM NAREČJU*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike, Filozofska fakulteta, 2015 (Zora 109)

Začeti se da privzeto – s stokanjem, ker slovenska dialektološka in podobna literatura ni prav obsežna, sploh v primerjavi z razčlenjenostjo slovenskega jezika. Tega lahko kot sistem opazujemo po izvoru ali življenjskem okolju govorcev, ki so lahko s podeželja, kjer praviloma uporabljajo narečje, ali pa iz večjih središč in mest, kjer – spet praviloma – govorijo in pišejo jezikovne različke, ki so bližje knjižni slovenščini. V vseh teh okoljih imamo danes slabše proučene govorice, na primer poklicnih skupin, ki uporabljajo žargon, ali generacijskih skupin, ki uporabljajo sleng. Marsikdaj nimamo zapisanih niti osnovnih ugotovitev, recimo o slengih v različnih krajih, in če bi jih imeli, bi lahko dokumentirano zaznavali včasih kar bliskovite spremembe v jeziku. Dvo- in večjezičnost skupin in posameznikov je proučena komajda kaj, in mogoče je različne jezikovne repertoarje skupin ali posameznikov na področju s slovenskim jezikom res najbolje obravnavati esejistično, ker za opise besedja narečno, pokrajinsko, pogovorno in knjižno govorečih in katerega od teh sistemov tudi pišočih posameznikov zmanjka časa pri avtorjih takih slovarjev in zanimanja pri bralcih. Že jezikovne posebnosti pri posamezniku so težko ujemljive, saj jezikovno novoto (besedo, nov pomen) že stare besede, novo besedno obliko

ali novo besedno zvezo) lahko kdo za začetek samo razume, bo pa postala njegovo govorno ali pisno izrazilo, če jo bo potreboval. S spreminjanjem ubesedovanega sveta se spreminja tudi miselni svet slovenskih govorcev in piscev, poleg tega pa na nas vplivajo tudi tuji jezikovni svetovi, s katerimi prihajamo v stik.

Čudovito je, da zamisli in začetki iz pogumnih okolij in časov, v katerih so pametni strokovnjaki dovolj zgodaj zastavili velike projekte, po desetletjih prizadevanj dobivajo rezultate in da zdaj celo že ti dobivajo razširitve. Spodbuda za zapis besedja iz pomenskega polja kmetija v slovenskogoriškem narečju izvira iz zamisli Frana Ramovša, slovenskega jezikoslovca, ki je po zglelih iz drugih jezikov po začetkih pred drugo svetovno vojno, precej dokončno pa po drugi, sestavil seznam besedja, ki ga je treba zapisati v posameznih točkah slovenskega jezikovnega ozemlja, na ozemlju današnje Slovenije ter v Italiji, Avstriji in na Madžarskem; v zadnjih letih se tem zapisovalnim točkam pridružujejo še govori na Hrvaškem. Iz te pobude je nastal projekt Slovenski lingvistični atlas (SLA), ki v dialektološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani pod vodenjem Jožice Škofic že dobiva knjižno obliko v obliki atlasa in komentarjev: prvi zvezek s podnaslovom *Človek (telo, bolezn, družina)* je izšel leta 2012, drugi zvezek s podnaslovom *Kmetija* pa je v pripravi.

Zbiralka gradiva za SLA je tudi avtorica monografije, ki zajema besedje iz pomenskega polja (tematskega področja) kmetija v slovenskogoriškem narečju, dialektologinja Mihaela Koletnik. Njeno gradivo za SLA v dveh

zapisovalnih točkah je vključeno tudi v njeno monografijo, gradivo drugih zapisovalcev v dodatnih štirih pa so Mihaela Koletnik ter Tatjana Njivar in Tadeja Janiš delno zapisale na novo in ga razširile z novimi točkami, tako da je točk v monografski predstavitvi zdaj vsega skupaj 12. Če so k zamejitvi gradiva na novejšje zapise pripomogli avtorskopravni razlogi, je škoda: starejše gradivo za SLA je bilo zapisano v letih 1959–1981, novejšje pa zbrano in dopolnjeno v zadnjih dveh desetletjih, tako da sicer možne neposredne primerjave obeh časovnih plasti v knjigi ni – veliko bolj nerodna bo možna šele po izidu drugega in tretjega dela SLA. Uvodnemu shematičnemu orisu jezikovnih vplivov na slovenščino sledita fonološka opisa govorov slovenskogoriškega narečja na Zgornji Velki in pri Negovi ter opisi raziskovalnih točk (tj. naselij, iz katerih so informatorji, ki so prispevali narečne besede in besedne zveze). Pred seznamom vprašanj iz SLA, po katerih je bilo spraševano v zvezi s kmetijo, je predstavljen način kartiranja jezikovnih podatkov v tej knjigi (str. 44–45). Odgovori z vsem gradivom, ne samo različnoleksemskim, so v monografiji namreč kartirani, kar pomeni, da so točke na karti slovenskogoriškega narečja (od T1 do T12) opremljene s simboli, ki ponazarjajo različne lekseme ali njihovo odsotnost (ali pa manjkajoče zapise). Z izoglosami so predstavljeni skupni glasoslovni pojavi v določenem delu raziskovalnih točk, npr. premena *gl > dl* v leksemu *kangla* (str. 92). Pred karto je v narečni fonetični obliki zapisano gradivo, ki je na karti predstavljeno shematično s simboli, karti pa sledi komentar. V njem je zapisana pomen-ska razlaga leksema, po katerem se je

spraševalo, zgodovinskorazvojnimi podatki pa so izpisan izi slovenskih etimoloških del, večinoma slovarjev. »Dokumentiranost v slovarjih« je naslov zadnje rubrike, ki navaja zapise obravnavanega besedja v Murkovem in Pleteršnikovem slovensko-nemškem slovarju (izšla sta v letih 1833 in 1894–1895) ter v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1970–1991); ti zapisi s pripadajočimi oblikoslovnimi in ustreznimi pomenskimi podatki naj bi bili kar se da podobni izvirnim. S kartami je predstavljenih blizu 220 vprašanj po SLA, in to v dveh poglavjih: (a) za kmečko hišo in (b) za kmečko orodje, kmečka opravila in drugo. V mnogih primerih je poimenovanje v vseh 12 točkah enako (npr. *presti* pri V324 'presti' – V pred številko pomeni vprašanje v vprašalnici za SLA, ki jo je leta 1999 objavila Francka Benedik v Vodniku po zbirki narečnega gradiva za SLA), kdaj jih je več (npr. *skije*, *smuč*, *smučke* pri V282 'smuč', čemur je na karti dodano še opozorilo na komentar), kdaj pa ali ni poimenovanja (npr. V325 'statve') ali ni zapisa (npr. V281 'sani', saj da ni splošnega, skupnega odgovora za 'vprežne sani' in 'otroške sani'); če na karti v nobeni točki ni poimenovanja ali zapisa, bi karta lahko preprosto manjkala (tudi pri enakem odgovoru v vseh točkah bi zadoščalo gradivo) in tudi gradivo v takih primerih ni nič kaj povedno. – Poglavje »Tujejezični vplivi v slovenskogoriški leksiki, njena dokumentiranost v slovarjih in razširjenost v sosednjih panonskih narečjih« je spet razdeljeno na kmečko hišo ter na kmečko orodje in kmečka opravila. Zaključek, krajšave, literatura in kazalo kart podpirajo v knjigi zapisane podatke in lajšajo njeno rabo.

Škoda, da je monografija ob obilici gradiva in preglednem oblikovanju zamujena priložnost za bolj vsestransko predstavitev narečnega besedja, ki ga vsebuje, in temeljitejši prikaz medjezičnih razmerij, katerih se dotika. Pri aparatu, ki bi uporabniku lahko dal veliko več in tako rekoč mimogrede, najbolj pogrešam kazalo poknjiženih leksemov (abecedno običajno in odzadnje, to je po koncih besed, kar imamo v SLA 1); pri natančnejši jezikovni razčlenitvi bi prišla v poštev tudi kazala tujejezičnega gradiva, ki nastopa v etimoloških prikazih (kot v peti knjigi Bezlajevega Etimološkega slovarja slovenskega jezika). Knjiga bi bila zato nekaj deset strani debelejša, česar pa ji ne bi nihče očital, saj bi bil dostop do zanimivega besedja v njej veliko lažji, hkrati pa bi bila privlačnejša za veliko širši krog tudi nejezikoslovcev. – Z izoglosami na kartah bi se dalo ločiti npr. prostorsko razporeditev *-m* in *-n* v leksemu *jarem* (str. 204) ali *ər* in *r* v leksemu *črtalo* (str. 218). Izoglosni način predstavljanja podatkov na kartah je kdaj izpeljan le napol. »Izoglosa na karti označuje govore, v katerih je pri leksemu seno prišlo do mlajšega premika cirkumfleksa (*senó* > *séno*)« (str. 242): tu bi moralo pisati *govora*, ker sta le dva, to karto in vsaj tisto na strani 168 pa bi bilo bolje opremiti z napisnim podatkom, kot je dobro izpeljano na karti za *pesto* (z oblikami *pesta*, *pest* in *pesto*, str. 171); napisni podatki tu predstavitev oblik sploh rešujejo, medtem ko je legenda samo z dvema vrstama črt pri treh izoglosnih ploskvah slabo domišljena in zato neuporabna. – Zaradi tehnične napake ni ponatisnjen izsek iz karte slovenskih narečij Tineta Logarja in Jakoba Riglerja (str.

11). – Na karti z mejami slovenskogoriškega narečja (str. 15) bi lahko bila navedena druga stična narečja in stični govori ter na severu drug stični jezik, nemščina. – Zapise po raziskovalnih točkah bi se dalo opredeliti natančneje kot »zbrano med leti 1993–2004 ter po potrebi dopolnjeno in ponovno preverjeno na terenu med letoma 2012 in 2014« (str. 36), sploh pri sodelavkah (v opombi na strani 37), ki sta gradivo zaokrožili v diplomski nalogi, kot povzemam po internetnih podatkih: Tatjana Njivar govor Pesnice leta 1993 in Tadeja Janiš govor Šentilja leta 2004. – Po predlogu, ki je bil objavljen leta 2014 v Jezikoslovnih zapiskih, bi se dalo govore slovenskogoriškega narečja panonske narečne skupine v sistemu SLOnar opremiti z značkami (oznaki) *Pes* (Pesnica, zdaj T1), *ŠeS* (Šentilj v Slovenskih goricah, zdaj T2) itd. Ob potrebnem in nujnem narečnem razlikovanju se tem značkam spredaj doda značka *Ms* (*M* za panonsko narečno skupino in *s* za slovenskogoriško narečje), tako da se v vseslovenskem obsegu recimo govor Zgornje Velke označi z *MsZVe*, kar pove samo po sebi več kot v obravnavani monografiji istopomenski podatek *T3* ali v Slovenskem lingvističnem atlasu podatek *T364*. Prednost tega načina se pokaže tudi pri širitvi raziskav in zapisov na nove točke, saj jih lahko dodajamo z zamejitvijo na tri razlikovalne črke, brez nepotrebne vztrajanja pri sedaj veljavnem številčenju in dodajanja spet premalo povednih razlikovalnih *a*, *b* ipd. obje. – Zapisovanje narečnih oblik samo v imenovalniku ednine, brez roditelstva, v slovenski dialektologiji nasploh povzroča motnjo pri poknjiževanju besed, ki se v imenovalniku končuje-

jo na nezveneči soglasnik, ta pa ima v roditelju zveneči par: narečna oblika *'iber'cuk* (str. 69, zapis od Svete Trojice) je poknjžena kot *ibercuk* – če sodim po stanju v drugih slovenskih narečjih ali v besedi *cug*, bi bila verjetneje zapisana kot *ibercug*. Pri leksemu *voz* (str. 175) je poknjženje narečne oblike *'vo:us* jasno zaradi naslonitve na knjižno in na tvorjenke *vozek* in *voziček* v istih ali sosednjih govorih slovensko-goričanskega narečja. – V prepisih iz slovensko-nemškega slovarja Janeza Antona Murka iz leta 1833 so v nemščini dosledno narobe prepisane črke *a*, *o* in *u* s preglasom, in sicer z dvema ostrivcema namesto z dvema pikama (npr. na strani 59 v besedi *Hütte* – iz Pleteršnikovega slovarja je skopirano prav, kot *Hütte*; nerodno, ker se nedoslednost pojavlja ravno v nemščini, ki je pri medjezikovnih stikih na obravnavanem področju najbližji in najbolj zastopani tuji jezik). Res imajo pri Murku preglasi obliko ostrivcev, vendar pa je to tipografska in ne pomenskorazlikovalna posebnost. – Iz tega slovarja je narobe prepisano *Hífa* namesto *Hířha* (za *hiřa*, na straneh 57, 60 in 63 – narobe je bilo sicer prepisano le enkrat, vendar se je ta napaka potem namnožila zaradi nekritičnega kopiranja; pri Murku zapisana *hisha* je seveda *hiřa*). *Kérma* (str. 241) je prav tako prepisano narobe; v Murkovem slovarju je *Kérma*. Prav tako je v tem slovarju v geslu *Rjúha* v izvorniku zapisano *Betttuch* in *grořes*, v monografiji pa neustrezno *Bettuch* in *grosses*. Pri leksemu *cep* je narobe prebrano nemško besedilo iz Murkovega slovensko-nemškega slovarja »bald mánnlich, bald fáchlich« (str. 222) – moralo bi biti »sáchlich«, saj zveza pomeni, da so

sklonske oblike samostalnika *cep* zdaj moškega, zdaj ženskega spola. Znanje nemščine pri Murkovem slovarju zelo koristi. Kot jezikoslovci smo zavezani izvornikom tudi v drugih jezikih in iz nekdanjih časov, saj sicer lahko kdo začne dvomiti o natančnosti tudi vsega drugega prepisanega. Napake v Pleteršnikovem slovensko-nemškem slovarju in Slovarju slovenskega knjižnega jezika so pri takem načinu dela manj verjetne, saj so ustrezni odlomki skopirani iz njunih elektronskih oblik. – Pomanjkljivo orientacijo v Murkovem slovensko-nemškem slovarju kaže v monografiji nakazano umanjkanje leksema *železo* v njem (str. 294): ker si v geslu *Shelésen* po abecedi sledijo podgesla *Shelésje*, *Shelésnik*, *shelésnjak*, *Shelesnína*, *Shelésníza* ('der Name einer Gattung Aepfel', torej *vrsta jabolk*, ne danařnja *železnica*), je leksem *Shelésó* n 'das Eisen' zapisan čisto na koncu gesla (in ga v nemško-slovenskem slovarju najdemo v geslu *Eisen* kot *shelésó*). V monografiji ne bi bila odveč navodila, kako pravilno brati Murkovo bohoričico, vključno z abecedo, ki bi zahtevnejšemu bralcu pomagala priti do podatkov sploh v Murkovem slovensko-nemškem slovarju. – Težko razumljivo je pri gradivu iz Murkovega slovarja, da je izpisan in upoštevan le slovensko-nemški slovar, ne pa tudi nemško-slovenski, ki je izšel leta 1833 za njim. V literaturi (str. 339) sta v monografiji navedena oba Murkova slovarja (tu je bohoričica sploh prepisana čisto po svoje), vendar pa izpisi iz Murkovih del pri izkazovanju dokumentiranosti ob leksemih *glář* in *glářovina* (str. 124–125) ter *corp* (str. 266) kažejo, da nemško-slovenski del ni bil upoštevan, saj jih tu ni: v geslu

Glas sta ta slovenska leksema zapisana kot *glásh*, *gláshovina*, v geslu *Korb* pa slovenski leksem *kórb*.

Poleg dobre zamisli in obsežnem zbranem gradivu je v monografiji Mihaele Koletnik mnogo upoštevanja vrednih rešitev, recimo kartografskih, preveč pa kdaj iz Murkovega slovarskega gradiva narobe in nepopolno prepisanega ali nerazumljivo zamolčanega. Kot da *medjezikovno* čisto z začetka naslova monografije večinoma manjka in se kaže predvsem v precej knjigovodsko naštevalnih prepisih iz etimoloških del in slovarjev, ob čemer je zmanjkalo (volje, časa, prostora ...) za poudarke in za razčlenitev z mednaslovi v zaključnih dveh poglavjih in za natančne prepise. V zaključku je premalo notranjih povezav in drugih ponazarjalnih možnosti in sredstev, kot so preglednice ter sezname besed in besednih zvez, kar bi koristilo vsem uporabnikom in bi lahko bilo celo privlačno. Zaželen bi bil kak zapis o težavnosti zbiranja gradiva, ki ga da zbiranje po vprašalnici, o besednih in besednozveznih dvojnicah, o informatorjih (vsaj njihova okvirna starost, če že natančnejših podatkov ni). Kaj tehtnega bi se dalo napisati o upadu rabe posameznih predmetov (ali kje na obravnavanem področju še uporabljajo sani z vprego in kdaj so nehali uporabljati burkle? – to bi bil za celotno slovensko jezikovno področje prehud zalogaj) in poznavanja pomenov obravnavanega besedja sploh pri mlajših narečno govorečih, pa tudi o možnostih kartografske predstavitve izposojenk po jezikovnih skupinah, vsaj glede na zadnjo stopnjo prevzema germanske, romanske ... Ob vseh teh izraženih željah pa se je mogoče pridružiti hotenju avtorice Mihaele Koletnik, »naj nje-

gova [tj. slovenskogoriškega besedja] predstavitve predstavlja droben, a pomemben prispevek k ohranjanju slovenske jezikovne kulturne dediščine« (str. 334).

Peter Weiss

**PREBIVATI V NAREČJU –
NARODNOSTNA IN
IDENTITETNA VLOGA
NAREČJA IN NAREČNE
KNJIŽEVNOSTI
Znanstveni simpozij
na Dialekti 2015**

Dialekta je literarni festival, ki na vsebinski ravni integrira narečno ustvarjalnost celotnega slovenskega etničnega prostora in vzpostavlja povezave med ustvarjalci in poustvarjalci slovenske narečne besede ter strokovnjaki, ki spremljajo in premišlujejo njihovo dejavnost. Nastal je na pobudo mursko-soboške založbe FRANC-FRANC in bil prvič izveden leta 2010. Pobudi za prav takšen literarni festival je botrovala misel, da t. i. narečna književnost ni samo verzificirano ubesedovanje primarnih čustvenih vzgibov in doživetij, ne le fabuliranje dogodivščin iz podeželskega miljeja ali ustvarjanje ljudskih veseloiger, ampak je tudi literarno-estetsko domišljeno besedno ustvarjanje. Doslejšnje Dialekte so to izhodiščno misel potrdile in pokazale, da slovenska narečja vsebujejo jezikovni potencial, ki v besedah ustvarjalnih osebnosti lahko zaživi kot kultiviran govor in prepričljiv literarni nagovor. S tem pa je bila tudi upravičena vsebin-